

TEFSİRDE ORYANTALİZM ELEŞTİRİSİ: MEVDUDİ ÖRNEĞİ

Mustafa ÖZEL*

Son yüzyılda İslam dünyasında yetişen ve büyük iz bırakan az sayıdaki şahsiyetten birisi, merhum Ebu'l-A'la el-Mevdudî'dir (ö.1903-1977). İslamî ilimlerin çeşitli alanlarında önemli çalışmalar ortaya koyan Mevdudî'nin en önemli özelliği, sanırım, bir *hareket* ve *eylem* adamı olmasıdır. Ürettiği bilginin, hayatın içinde bulunan birine ait olmasının ayrı bir önemi ve değeri vardır. Mevdudî'nin şüphesiz en meşhur ve en değerli eseri **Tefhimü'l-Kur'an** adlı Urduca tefsiridir. Dünyanın bir çok diline kazandırılan bu tefsirin Türkçe'de iki çevirisi bulunmaktadır.¹ Biz bu makalemizde, yazarın, son bir iki asırdır İslam dünyasını çeşitli biçimlerde, olumlu ya da olumsuz, etkileyen oryantalizme ve bazı oryantalistlere yönelttiği eleştirilere değinmeye çalışacağız.

Oryantalistlerin Kur'an-ı Kerim'le ilgili ilk çalışmaları, Yüce Kitab'ın kendi dillerine çevrilmesi şeklinde olmuştur. Yapılan araştırmalara göre, batılılarca yapılan ilk Kur'an-ı Kerim tercümesi (1143'te) Latince'dir.² Bunu, daha sonraki yıllarda çeşitli batı dillerinde yapılan çeviriler izlemiştir.³

Oryantalistlerin çalışmalarının art niyetli olması nedeniyle, yaptıkları çalışmalar Müslüman bilginlerce pek sıcak karşılanmamıştır.⁴ Hatta bu çabaların, İslam dünya-

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mustafaozel64@yahoo.com

¹ İnsan Yayınları, (çev.: Komisyon) İstanbul 1986-1989; (çev.: Ahmed Asrar) İstanbul 1997.

² Okçu, M. Tayyip, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, İstanbul 1995, s. 99; Sönmezsoy, Selahattin, *Kur'an Ve Oryantalistler*, Ankara 1998, s. 54; Yaşar, Hüseyin, *Avrupa ve Kur'an*, İzmir 2002, s. 153.

³ Bkz. Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'an*, (çev. Abdulaziz Hatip, Mahmut Kanık), İstanbul 2000, s. 82-142.

⁴ Burada İsmail Cerrahoğlu'nun şu yaklaşımını hatırlatmanın faydalı olacağını sanıyorum: "... Görüldüğü gibi, ilim ilim içindir, zihniyeti hakim olmamış, ilim daima başka bir maksada alet edilmiştir. Burada şu hususu da belirtmeden geçemeyeceğiz. Genellikle ilmi başka maksatlar için kullanan bu insanların, İslamiyet'le ilgili tetkikleri de kin ve garazlarla dolu olacaktır. Çünkü oryantalistlerin ekserisini İslam'ı anlamaya sevk eden âmil, İslam'ın ruhi ve kültürel değerlerini inkâr ve onları küçük düşürmektir. Halbuki onlar, İslam medeniyeti dışındaki diğer medeniyetlere karşı sevgi ve takdir hissi beslerken, İslam'a karşı aynı usulü kullanmaktan kaçınırlar." Cerrahoğlu, İsmail, *Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1989, c.: XXXI, 113. Yazar, makalesinin sonunda yaptığı değerlendirmede, oryantalizmin batıda bu alanda yaptığı çalışmalarla sadece misyonerlik, ticaret ve sömürgeciliğin öncülüğünü yapmakla kalmadığını, aynı zamanda İslam akidesinin temeline dinamit koyduğunu ifade etmektedir (s.135). Bu bağlamda başka bir ilim adamı da, Salih Akdemir, şöyle demektedir: "O halde, Hıristiyan ilim adamlarından, İslam'ı gerçek şekliyle anlatan eserler yazmalarını beklemek gerçekten saflık olacaktır. Zira hepsi de,... İslam dininin ilahî bir din olmadığı aksine, onun Ya-

sında zuhur eden milliyetçiliğin etkisiyle, son yüzyılda cereyan eden Kur'an-ı Kerim'in tercümesi meselesini etkilediği söylenebilir. Müsteşriklerin Kur'an-ı Kerim ile ilgili çalışmalarını şu şekilde tasnif etmek mümkündür: Kur'an-ı Kerim'in kaynağı, vahy, Kur'an-ı Kerim'in tespit edilmesi, düzenlenmesi, toplanması, kıraatı, kıssalar, mekkî ve medenî ayetler, nesh.

Mevdudi'nin tefsirinde oryantalistlere yönelttiği eleştirileri aşağıdaki biçimde gruplandırabiliriz: a- Kur'an-ı Kerim'in kaynağı ile ilgili olanlar, b- Peygamberimizle/Sünnetle ilgili olanlar, c- Kıssalarla ilgili olanlar.

a- Kur'an-ı Kerim'in kaynağı ile ilgili olanlar

Kur'an-ı Kerim'in ilahî bir kaynağa yaslanmadığını iddia eden müsteşrikler, kendilerince bazı görüşler ileri sürmüşlerdir. Onlara göre Peygamberimiz Kur'an-ı Kerim'i yaşadığı dönemdeki kimi iç ve dış olaylardan ya da kişilerden etkilenecek veya öğrenerek meydana getirmiştir.⁵

Yirminci yüzyıl müfessirleri arasında zaman zaman Kur'an'ı, diğer kutsal kitaplarla karşılaştırmalı olarak açıklamaya çalışmasıyla temeyyüz eden Mevdudi, Yusuf/12, 29. ayetin⁶ tefsirinde, önce Kitab-ı Mukaddes'ten (Tekvin, 39: 12, 19-20) bir paragraf civarında alıntı yapmakta, sonra Talmud'dan da (The Talmud Selections, H. Polano s. 81-82) birkaç cümle aktararak şu yorumda bulunmaktadır:

"Görülüyor ki, hikayenin Kur'anî versiyonu, onun sözde oryantalistlerin ileri sürdüğü gibi İsrailî bir kaynaktan alınmadığının, aksine, bu muharref rivayetleri tashih edip dünyaya işin hakikatını anlattığının apaçık bir delilidir."⁷

Müfessirin kendisini selefleri ve çağdaşları içinde farklı kılan diğer bir özelliği de, tefsirinde zaman zaman arkeolojik bilgi ve bulgulara yer vermesidir. Hatta tefsirini yazmaya başlamadan önce, bu amaçla Kur'an-ı Kerim'de söz konusu edilen yerlere bir araştırma ve inceleme gezisi yapmıştır. Bu bilgiler tefsir içinde yeri geldiğinde değerlendirilmektedir.

Şuara/26 suresinin 149. ayetinin⁸ tefsirinde, işte bu tür bilgilerle konuyu izah etmeye çalışmakta, el-Hicr'de gördüğü Semud türü anıtlardan birkaçına, Akabe Körfezi kıyısında Medyen ve Ürdün'de rastladığını, özellikle Petra'daki Semud ve Nebatiye eserlerinin yan yana bir arada olmalarına rağmen üslûp ve mimarî özellikleri bakımından oldukça farklı olduğunu, herhangi birinin bunları incelediğinde hemen ayrı zamanlarda ayrı milletler tarafından yapıldığını fark edeceğini söyledikten sonra şunları ifade etmektedir:

→

hudi ve Hıristiyanlardan istifade etmek suretiyle bizzat Hz. Muhammed (sav) tarafından kurulduğu hususunda görüş birliğine varmış bulunmaktadır." Akdemir, Salih, 'Müsteşriklerin Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (sav)'e Yaklaşımları', Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1989, c.: XXXI, s.189. Yazar daha sonra Kur'an-ı Kerim'in kaynağı konusunda görüş belirten müsteşrikleri, beş gruba ayırmaktadır: Yahudi etkisi olduğunu öne sürenler, Hıristiyan etkisi olduğunu öne sürenler, hem Yahudi hem de Hıristiyan etkisi olduğunu iddia edenler, putperest etkisi olduğunu iddia edenler ve bu konuda müsteşriklerin metoduna karşı çıkan araştırmacılar. (agm. s. 193). Sayın Akdemir, makalesinin sonucunda, iki önemli noktaya dikkat çekmektedir. Bunlardan biri Yahudi müsteşriklerin son zamanlarda Hıristiyan oryantalistlerle iş birliği yapmaları (s. 207) diğeri ise; müsteşriklerin, rasyonalistlerin aşırı tenkit metodunu kendi kitaplarına tatbik edilmesine şiddetle karşı çıkarken, söz konusu yöntemin Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'e uygulanmasında görüş birliği etmeleridir (s. 208).

⁵ Bu iddialar ve tartışmaları için bkz. Cerrahoğlu, agm. 116-130; Sönmezsoy, age., 80 vd.

⁶ "Yusuf, sen bunlardan yüz çevir. Kadın sen de işlediğin günahıtan dolayı başışlanma dile. Doğrusu sen günahkârlardan oldun."

⁷ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an*, İstanbul 1986-1989, II, 455.

⁸ "Dağlarda ustalıkla evler oyarlar."

"İngiliz müsteşrik Daughy, Kur'an'ın gerçek olmadığını kanıtlamak için el-Hicre'de bulunan eserlerin Semud tarafından değil, Nebatiler tarafından oyulduğunu iddia etmişti. Oysa kayalardan ev oyma sanatı Semud'la başlamış ve binlerce yıl sonra İ.Ö. 2. ve 1. yüzyıllarda Nebatiler tarafından geliştirilmiş, Petra'dan yaklaşık 700 yıl sonra, oyulan Ellora mağaralarında doruğuna ulaşmıştır."⁹

Müfessir, Neml/27 suresi 18. ayetini¹⁰ izah ederken, bu kıssaya benzer bir olayın İsrailî kaynaklarda (Yahudi Ansiklopedisi, XI, 440) da bulunduğunu ancak bunun son bölümünün ne Süleyman peygamberin vakarına, ne de Kur'an'a uygun olduğunu, bu hususun Kur'an-ı Kerim'in İsrailoğulları'nın çarpıtmış oldukları rivayetleri nasıl düzelttiğini ve peygamberlerin temiz şahsiyetlerini, bizzat İsraililerin buluşturduğu çirkinlik ve ayıplardan nasıl temizlediğini gösterdiğini ifade etmekte ve şu yorumda bulunmaktadır:

"İsrailoğulları'na gönderilen peygamberler hakkındaki Kur'an'ın bu açıklamalarını ele alan batılı müsteşrikler, Kur'an'ın bu kısımları, İsrailiyattan aşırıldığını hayasızca iddia ederler."¹¹

Aynı hususta Mevdu'di'nin diğer bir değerlendirmesi de Kasas/28 suresinin 22. ayetinin¹² yorumundadır. O, burada da olayı diğer kitaplarla karşılaştırmalı olarak incelemekte, Hz. Musa'nın Mısır'dan ayrıldıktan sonra Medyen'e gittiği konusunda Kitab-ı Mukaddes'le görüş birliği içinde olduğunu, ancak Talmud'un bu bağlamda saçma sapan bir hikaye anlattığını delillendirerek ortaya koyduktan sonra şu yaklaşımda bulunur:

"Bu, İsrailoğulları'nın, kendi tarihleriyle ilgili ne kadar eksik malûmata sahip olduklarını ve Kur'an'ın onların hatalarını nasıl düzelttiğini ve gerçek olayları tüm saflığıyla nasıl gözler önüne serdiğini gösterir. Gel gelelim, Hıristiyan ve Yahudi müsteşrikler Kur'an'ın tarihi olayları naklederken İsrail kaynaklarından faydalandığını hiç utanmadan iddia ederler."¹³

O, Kasas/28 suresinin 28. ayetinin¹⁴ yorumunda, yine Musa (a.s.) hakkındaki Kur'an ve Yahudi kaynaklarının (Talmud ve Jewish Encyclopedia) verdiği bilgilere karşılaştırmalı olarak değindikten sonra şunları ifade etmektedir:

"Kur'an'daki rivayetlerin kaynağını dışarda arayan batılı müsteşrikler, Kur'anî rivayetlerle İsrailiyat arasındaki bu apaçık farkı görmeye niye yanaşmazlar?"¹⁵

Mevdu'di, yine Kasas/28 suresinin 65. ayetinin¹⁶ tefsirinde, Mekkeli müşriklerle modern zamanlardaki batılı oryantalistlerin Kur'an'ın kaynağı hakkında ileri sürdüklerini karşılaştırmakta, o zaman müşriklerin Peygamberimiz'e karşı her türlü imkanı ve delili kullanmaya çalıştıklarını, fakat hiçbir vakit O'nun, söylediklerini birisinden öğrendiği yolunda bir iddiada bulunmadıklarını, çünkü bütün bir ülkede bu konumda böyle birinin bulunmadığını, O'nun evinde bırakın bir kütüphaneyi, bir kağıt parçası-

⁹ Tefhim, IV, 55.

¹⁰ "Sonunda, karıncaların buldukları vadiye geldiklerinde bir karınca, 'Ey karıncalar, yuvanıza girin, Süleyman'ın ordusu farkına varmadan sizi ezmesin' dedi."

¹¹ Tefhim, IV, 101.

¹² "Medyen'e doğru yöneldiğinde, 'Rabbimin bana doğru yolu göstereceğini umarım' dedi."

¹³ Tefhim, IV, 171.

¹⁴ "Musa, 'Bu, benim aramdadır. Bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım bir kötülüğe uğramayacağım. Söylediklerimize Allah vekildir' dedi."

¹⁵ Tefhim, IV, 177.

¹⁶ "O gün Allah onlara seslenir: 'Peygamberlere ne cevap verdiniz?' der."

nın bile olmadığını, hiçbir mütercimle ilişkisinin bulunmadığını gayet iyi bildiklerini ifade etmektedir.. Dahası hiç kimse, O'nun bu bilgileri Suriye ve Filistin'e yaptığı seyahatler esnasında öğrendiğini ileri sürecek kadar utanmaz olamazdı. Çünkü o bu seyahatleri tek başına değil, bir grupla, kervanla yapmıştı. Üstelik eğer Peygamberimiz iddia edildiği gibi, sahip olduğu bütün bilgiyi bir Yahudi, bir Hıristiyan ya da herhangi birinden öğrenmiş olsaydı, kendisinin vefatının ardından birkaç yıl içinde gerçekleştirilen savaşlar esnasında Bizans imparatoru bunu o zaman hemen her tarafa yayar, Peygamber'in tebliğ ettiklerinin yeni bir şey olmadığı propagandasını yapardı.

Konuyla ilgili genel olarak böyle bir yaklaşımda bulunan müfessir, müsteşriklerin söz konusu tutumlarıyla ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Yani Mekke'den, Hicaz'dan ve hatta bütün Arabistan ülkesinden bir tek kişi çıkıp da modern müsteşriklerin söylediği türden saçma bir iddiayı ileri sürmeye cesaret edemezdi... Bu demektir ki, müşriklerin bu delillere olan ihtiyacı modern müsteşriklerinkinden çok daha fazlaydı. İçlerinden hiçbiri, Rasulullah (s.a.) Muhammed'in bu bilgiyi elde etmek için, vahiyden başka vasıtalara sahip olduğunu ispatlamaya yarayacak herhangi bir malzeme bulamazdı."¹⁷

b- Peygamberimizle/Sünnetle ilgili olanlar:

Batılı araştırmacıların İslam'la ilgili eleştiri konusu yaptıkları noktalardan biri de Peygamberimiz'in kişiliği ve sağlığıdır. Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen, müşriklerin Peygamber'e (s.a.v.) yönelttikleri tenkit ve itirazlardan biri, onda delilik bulunduğu iddiasıdır. Peygamber'in getirdiği yeni dini anlamakta ve algılamakta zorlanan Mekkeliler, ona bazı böhlanlarda bulunmuşlardı. Bunlar onun kâhin, sâhir, şair, mecnun ve muallem/kendisine öğretilen olduğu gibi iddialardı.

Mevdudi, işte bu ayetlerden birinin tefsirinde (Mü'minun/23, 70)¹⁸ şu değerlendirmede bulunmaktadır:

"Mecnun (veya müsteşriklere göre sara nöbetleri tutan) bir kişinin Kur'an gibi eşsiz bir Kitabı okuması ve yalnız kendi halkının değil, tüm dünya insanların hayatında devrim yapan bir hareketi başlatıp başarıyla sonuçlandırmasından tuhaf ne olabilir?"¹⁹

Allah Rasulü (s.a.v.) ile ilgili müsteşriklerin ileri sürdükleri savlardan bir başkası onun aile hayatıyla ilgilidir. Bu konuda, hayatı bütün yönleriyle bilinen Peygamberimiz için yakışsız, mesnetsiz, ahlâksız ve edepsizce sözler sarf etmişlerdir. Bunlardan biri, O'nun, evlatlığı Zeyd'in boşadığı Zeynep binti Cahş ile olan evliliğidir. Allah Rasulü'nün cahilî bir âdeti ortadan kaldırmak için yaptığı bu evlilik, daha o zaman Yahudi ve müşriklerin Peygamber'i karalamaları için bir saldırı aracı olmuştur. Müfessir, bazı hadis ve tefsir âlimlerinin bu olayın kimi bölümlerine yer verdiklerini ifade ettikten sonra şöyle demektedir:

"Müsteşrikler de Hz. Peygamber'i (s.a.) karalamak için bunları kullanıp durdular. Oysa Hz. Peygamber (s.a.) Hz. Zeyneb'e rastgele bir kez görüp de hemen ilk bakışta aşık olacak kadar yabancı değildi. Hz. Zeynep, Hz. Peygamber'in halası Abdulmuttalib kızı Ümeyye'nin kızıydı... Kureyşlilerle azatlı kölelerin insan olmak bakımından eşit olduklarını uygulamada göstermek için, Hz. Zeyneb'i istememesine rağmen, Hz. Zeyd'le evlenmeye bizzat kendisi teşvik etmişti... Bu olup bitenleri her-

¹⁷ Tefhim, IV, 189.

¹⁸ "Ya da 'Onda bir delilik var' diyorlar, öyle mi?"

¹⁹ Tefhim, III, 426-427.

kes biliyordu, buna rağmen iftiracılar propagandalarında o ölçüde başarılı oldular ki, bugün bile İslam'ı lekelemek için bu olayı istismar edenler vardır."²⁰

Mevdudi, Kıyamet/75 suresi 19. ayetin²¹ izahında vahiy-sünnet ilişkisini anlatırken, birilerinin bir çok hadisin mevzu/uydurma olduğunu söylediklerini, buna sapıklığa yol açmak isteyenlerin baş vurduklarını, çünkü ancak değerli bir paranın sahtesinin basılabileceğini, geçmeyen, değersiz paranın sahtesini basmanın akıl kârı bir iş olmadığını ifade etmekte, bunlara karşı ümmetin âlimlerinin çeşitli önlemler aldıklarını, doğru ve yanlış haberleri birbirinden ayırmak, rivayetlerin sağlamlığını kontrol etmek için muhteşem bir ilim dalı meydana getirdiklerini, dünyada bunun bir benzerinin başka hiçbir millet ve toplumda olmadığını söyledikten sonra sözlerini şöyle bağlamaktadır:

"Bu ilmi bilmeden bazı oryantalistlerin oyunlarına gelip hadise ve sünnete itimsizlik iddia ederek, itibar olunamaz olduklarını ileri süren nasipsizler bilmezler ki bu cahilâne hareketleriyle İslam'a ne kadar zarar vermekteler."²²

c- Kıssalarla ilgili olanlar:

Mevdudi, Kasas/28 suresinin 6. ayetini²³ tefsir ederken müsteşriklerin Haman konusunda kritik bir tavır takındıklarını, onlara göre Haman'ın Hz. Musa'dan (a.s.) yüz sene sonra, m.ö. 486-465 arası hüküm süren Pers kralı Xerxes'in nedimi olduğunu, Kur'an'ın ise onu Mısır'da Firavun'un bir bakanı olarak tasvir ettiğini iddia ettiklerini kaydettikten sonra şu yaklaşımda bulunmaktadır:

"Bir kere müsteşriklerin elinde Xerxes'in Haman'ından önce, "Haman" isimli başka bir şahsın yaşamadığını ispatlayacak tarihi bir delil var mıdır? Varsa nedir? Eğer bir müsteşrik sahit belgeleri araştırarak Firavun'un bakan, başkan ve nedimlerine ait olan ve içinde "Haman" adı geçmeyen tam bir listeyi ortaya çıkarırsa hiç beklemeden bunu umuma duyurup mikrofilmni neşretmelidir. Çünkü Kur'an'ı reddetmek için bundan daha iyi, daha etkili bir araç olamaz."²⁴

Yazar yine Hz. Musa kıssası ile ilgili olarak, Taha/20 suresinin 85. ayetinin²⁵ açıklamasında Samiri'nin, o kişinin asil ismi olmadığını, bunun nispeti ifade ettiğini, ayrıca 'el' belirlilik takısının da onun aynı kabile ya da memlekete mensup insanlardan sadece biri ve altın buzağıya tapmayı icat edenin olduğunu, bu konunun fazla tartışılmasına gerek olmadığını fakat bazı Hıristiyan misyoner ve batılı müsteşriklerin Kur'an'ı ve Hz. Peygamber'i (s.a.) bu konuda çok eleştirdiklerini ve şöyle dediklerini söylemektedir:

"Bu, Kur'an'ın yazarı olan Muhammed'in cehaletini gösteren delillerden ve Kur'an'da yer alan tarih hatalarından biridir."²⁶

Mevdudi, onların bu saçma eleştiriyi, Samiri'nin İsrail krallığının başkenti olan ve bu olaydan çok sonra m.ö. 925'te kurulan Samiriye'li bir adam olduğu fikrine dayandırdıklarını, bundan yüzlerce yıl sonra İsrailoğullarının yabancılarla karşılıklı evlenmeleri sonucunda Samiriler diye bir neslin türediğini, Samiriler altın buzağıya tap-

²⁰ Tefhim, III, 442.

²¹ "Sonra onu açıklamak bize düşer."

²² Tefhim, VI, 540-541.

²³ "Onları yeryüzüne egemen kılmak, Firavun, Haman ve her ikisinin askerlerine çekmekte oldukları şeyi göstermek (istiyorduk)."

²⁴ Tefhim, IV, 159.

²⁵ "Allah, 'Doğrusu biz senden sonra milletini sınadık, Samiri onları saptırdı' dedi."

²⁶ Tefhim, III, 265.

tıkları için, bu eleştirilerin Peygamber'i (s.a.) sadece kulaktan dolma bilgilerle bu hikâyeyi uydurmakla suçladığını ifade etmekte ve sözlerini şöyle sürdürmektedir:

"Bu eleştiriciler, Hz. Peygamber'in bu konuda komşu kabilelerden bir şeyler duyduğunu ve daha sonra Kur'an'ın içine soktuğunu söylemektedirler. Sadece bu değil, onlar Kısra'nın adamlarından biri olan Haman'ın, Kur'an'da Firavun'un veziri olarak geçtiğini de söylerler. Ne yazık ki, bu sözde bilginler, eski zamanlarda bir kabile veya bir yerde aynı isimle anılan sadece bir kimse olduğunu ve aynı isme sahip başkası veya başkaları olabileceği ihtimalinin yok olduğunu düşünüyorlar. Bunlar, Hz. İbrahim zamanında Irak ve çevresine Sümerliler diye bir grup insanın yerleştiğini bilmiyorlar veya bilmek istemiyorlar. Hz. Musa zamanında Irak'tan Mısır'a göç etmiş, Samiriler diye bir topluluk olabilir."²⁷

Daha sonra Kitab-ı Mukaddes'e göre, Samiriye şehrinin Semer'den alınan bir tepe üzerine kurulduğunu, ondan sonra da Samiriye adını aldığını, bunun da Samiriyeliler ortaya çıkmadan önce Semer (veya Sümer) adında bir topluluğun yaşadığını, bunlardan bazı kabilelerin Samiri adını almasının mümkün olduğunu belirterek bu konudaki açıklamasına son vermektedir.

Müfessir, aynı surenin 91. ayetinin²⁸ açıklamasında yine Samiri ile ilgili açıklama yaparken, Kur'an'ın burada Hz. Harun'u buzağıya tapma günahından tamamen temize çıkardığını belirtir. Kitab-ı Mukaddes'teki bilgilerle Kur'an-ı Kerim'in sunduklarını mukayese ederek şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Samiri'nin gerçek adının Harun olması ve daha sonraları İsrailoğulları'nın bunu Peygamber Harun ile karıştırmış olmaları mümkündür. O halde Kur'an, Hz. Harun'u bu günahattan temize çıkararak Yahudi ve Hıristiyanlara bir lütf göstermektedir. Fakat Hıristiyan misyonerleri ve oryantalistler hala Kur'an'ın burada tarihsel bir hata yaptığını ve buzağının İsrailoğulları arasından mübarek bir peygamber tarafından yapıldığını iddia etmektedirler."²⁹

Yazar başka bir ayetin tefsirinde, Mü'min/40, 26³⁰, yine Kur'an-ı Kerim, Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'daki bilgilerin karşılaştırmalı bir tefsirini yaparken Hz. Musa ile ilgili olarak, ayette söz konusu edilen mü'minin, Firavun'un Musa'yı öldürmek istediğini görünce, sırf onu korumak için, o ana kadar gizlediği imanını açığa vurduğunu, fakat ilim ve araştırmacılığın objektif olması gerektiğini savunan oryantalistlerin her nedense Kur'an-ı Kerim'in bu açık ifadelerini anlamak istemediklerini, bunun onların Yüce Kitaba karşı gösterdikleri apaçık taassubun bir delili olduğunu söyledikten sonra şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Örneğin, İslam Ansiklopedisi'ne Hz. Musa (a.s.) hakkında bir makale yazan oryantalist, bu olay hakkında şunları söylüyor: 'Kur'an'ın bu hikayesine göre, Firavun'un kavminden bir devlet adamı, Musa'yı savunmaya çalışır. Fakat bu husus sarih değildir... Acaba bu kıssanın, Haggay'da geçen Yetro'nun Musa'ya yumuşak davranması için Firavun'a rica etmesi olayıyla ilgisi olabilir mi?' Güya ilmin ve araştırmacılığın

²⁷ Tefhim, III, 265-266.

²⁸ "Musa bize dönene kadar, buna sanılmaktan vazgeçmeyeceğiz' demişlerdi."

²⁹ Tefhim, III, 267.

³⁰ "Firavun, 'Beni bırakın da Musa'yı öldüreyim, o Rabbinde yalvaradursun. Onun sizin dininizi değiştireceğinden veya yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağından korkuyorum' dedi."

objektifliğinden bahsedenler, adeta Kur'an'ın her ifadesinde bir yanlışlık bulabilmek için yemin etmişlerdir."³¹

Sonra onların bir yanlışlık bulamadıkları zaman, en azından çeşitli şüpheler meydana getirmeye çalıştıklarını, örneğin 'Haggay'da söz konusu edilen Yetro kıssasının, Hz. Musa'nın doğumundan çok önceleri geçmiş olmasına rağmen Allah Rasulü'nün (s.a.v.) bu kıssayı öğrenip Kur'an'a aldığını iddia ederek Kur'an'da şüpheler meydana getirmeye çalıştıklarını söyledikten sonra sözünü şöyle bağlamaktadır:

"İşte ilmin ve araştırmacılığın objektifliğinden dem vuran oryantalistlerin, İslam, Kur'an ve Hz. Muhammed (s.a.) söz konusu olunca ortaya koydukları tavır bu şekilde oluyor."³²

Son olarak değineceğimiz konu, Hicaz'daki Yahudilerin kökenleriyle ilgilidir. Mevdudi, Haşr suresinin girişinde, surenin içeriğinin daha iyi anlaşılabilmesi için bölgede yaşayan Yahudilerin tarihine bakılmasının gerektiğini söylemektedir. Kitabü'l-Ağani, Fütuhu'l-Büldan gibi eserlere dayanarak bazı bilgiler aktardıktan sonra, hicret öncesinde ve sonrasında, Yahudilerin dil, giyim, kültür ve adet bakımından Araplaştıklarını, çocuklarının adlarının bile Arapça olduğunu, hatta bölgede yerleşik olan on iki Yahudi kabilesinden Benu Zavra'nın dışında, hiçbir kabilenin adının İbranice olmadığını, içlerindeki birkaç âlimin dışında hiç kimsenin İbranice bilmediğini, Cahiliye dönemi Yahudi şairlerinin şiirleri ile Arap şairlerinin şiirlerinin dil, düşünce ve konu bakımından pek farklı bir nitelik taşımadığını, her iki topluluk arasında din dışında bir farkın olmadığını, bütün bunlara rağmen onların Arapların içinde asimile olmadıklarını, Yahudi bilincini sürdürdüklerini, zahiren Araplaşmalarının Arabistan'da kalabilmelerinin tek yolu olduğunu söyledikten sonra konuyu şu şekilde bağlamaktadır:

"Bu zahiri Araplaşma nedeniyle yanılan bazı müsteşrikler, onların aslen Yahudi olmadıklarını ve Yahudiliği kabul etmiş Araplar olduklarını veya en azından çoğunluğu Yahudi Arapların teşkil ettiğini sanmışlardır. Fakat Yahudilerin Arabistan'da kendi dinlerini yaymaya çalıştıklarını veya onların âlimlerinin, Hıristiyan papazları gibi Araplara Yahudilik propagandası yaptıklarını gösteren hiçbir tarihi delil yoktur."³³

Değerlendirme:

Son birkaç yüzyıldır İslam dünyasının gündemini oluşturan ana etkenlerden biri, şüphe yok ki, oryantalizmdir. Müslümanları, oluşturdukları problemler ve sorularla meşgul eden bu çevreler, İslam bilginlerinin eleştirel ve analitik bir bakış ve yöntemle sahip olmalarında önemli bir fonksiyon icra etmişlerdir. Fakat çeşitli nedenlerden dolayı, söz konusu kişilerin, öz güvenlerini yitirmiş Müslüman halkların daha bir çaresizliğe ve umutsuzluğa gark olmasında yadsınamaz ağırlıkları ve tesirleri olmuştur.

Bundan çıkış yolu, muhtemelen, batı tarzı eğitim almaktan, batının ruhunu, bilinç altını, derin niyet ve çabalarını görmekten, bunları açıklamaktan ve hem batıya hem de doğuya tarihin, dinin, kültürün 'ne' ve 'nasıl' olduğunu ortaya koymaktan geçiyordu. Sömürgeciliğin en önemli yararlarından biri, sanırım, sömürge çocuklarının sömürge okullarında okuyarak olan bitenin farkına varmalarını sağlamış olmasıdır. Batının sunduğu ve takdim ettiği İslam imajının değişmesini sağlayan en önemli unsur, Müslüman çocuklarının, dinlerini, kültürlerini velhasıl bütün değerlerini, kendilerinin sunma durumuna gelmiş olmasıdır.

³¹ Tefhim, V, 142-143.

³² Tefhim, V 143.

³³ Tefhim, VI, 189.

İşte bunlardan biri Mevdudi'dir. O, geleneksel İslamî eğitim ve öğrenim yanında, Hindistan'daki İngiliz sömürgeciliği döneminde, batı tipi eğitimden de nasibini almıştır. İçeride, Müslümanların tevarüs ettiği kültürü ayıklamaya, yeniden inşaaya çalışırken, dışarıda da dinine yöneltilen eleştirilere düzeyli, bilgili, ikna edici cevaplar vermeye gayret etmiştir.

Fakat her ne hikmetse, ne Musa'ya ne de İsa'ya yaranabilmiştir. İhyacı gayretleri, hem Müslüman çevrelerden hem de dışarıdan tepkiler almıştır. İçeridekiler, kurulu ve mevcut din anlayışına dokunulmasından, dışarıdakiler ise şimdikiye kadar tanımadıkları, bilmedikleri bir Müslüman bilgin ve yazar tipiyle karşılaşmışlar ve bundan rahatsız olmuşlardır.

O, çağdaşı müfessirler içinde acaba neden böyle bir özellikle öne çıkmaktadır? Hangi unsurlar onu bu tür bir yöne sevk etmiştir? Elmalılı Muhammed Yazır ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında bir tefsir yazılması için yapılan anlaşmaya göre, batılı yazarlarca İslam'la ilgili öne sürülen, kaleme alınan görüş ve düşüncelere cevap verme³⁴ ilkesine rağmen, Mevdudi'nin bu konuya (batılı yazarların ve oryantalistlerin yazdıklarına) ondan daha fazla eğilmesinin nedeni ne olabilir?

Bunun en önemli nedeni, yazarın tefsirinin girişinde ifade ettiği, kendisine okuyucu olarak seçtiği kitleyle alakalıdır. O, Tefhim'in genelde aydınlar için yazıldığını, Kur'an okurken akla gelebilecek sorulara cevaplar aradığını söylemektedir.³⁵ Evet, o, tarihi süreç içerisinde, kendi şart ve ortamlarında kaleme alınan eserlerin modern dönemde yaşayanlara yeterli ölçüde, doyurucu bilgiler veremeyeceğini düşünüyordu. Bundan dolayı da, İslam'a, Kur'an'a ve Peygamber'e yöneltilen eleştirilere karşılık vermeye çalışmıştı.

Ayrıca yaşadığı bölgede, sömürgecilik esnasında ve sonrasında Hıristiyanlığın önemli ölçüde yayılması, Müslüman bir âlim olarak Mevdudi'yi harekete geçirmişti. Dininin ve dindaşlarının korunması, emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münkerin bir gereği idi.

Sonra o, bir cemiyet adamıydı. Toplumun içinde bulunduğu sorunları yakinen görmüş ve bunlara pratik çözümler bulmaya çaba sarf etmişti. Kurduğu teşkilat, Cemaat-i İslamî, aracılığıyla hem düşünce ve yaklaşımlarını geniş bir çevreye sunma imkanı yakalamış, hem de teşkilat vasıtasıyla bilgi sahibi olduğu iç ve dış mesele ve problemlerle ilgili hal çareleri, cevaplar vermeye çalışmıştır.

Mevdudi'nin yukarıda söz konusu ettiğimiz eleştirilerine bakınca, onun bu konuda oldukça ilmî davrandığını, sübjektiflikten uzak durduğunu söylemek mümkün gözükmektedir. Çünkü o, ifade ettiklerini, mesnetli ve müdellel olarak ortaya koymuş, kendi görüşlerini serdetmeden önce, olabildiğince Hıristiyan ve Yahudilerin kaynaklarıyla mukayese yapma ve ondan sonra sonuca ulaşma yolunu tercih etmiştir.

³⁴ Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Haş Dini Kuran Dili*, İstanbul 1979, I, 19-20 (Mukaddime).

³⁵ Tefhim, I, 8.